

[ב] שם אעשה לכם. ויהי בימי אחשורוש, אמר רב ויי והי. אחשורוש, אמר רב וכו' - כצ"ל.

יג ע"א

[א] גמ' שירד להם לישראל מן בימיו - תא"מ, שהוריד תורה לישראל.

אור אליהו

אחרי שהביאה הגמ' את 'פתיחות' של רבי חייא לדרשה של פורים, שהיא 'הפתיחה' האחרונה מסדרת ה'פתיחות', התחילה הגמ' לדרוש את פסוקי המגילה. והביאה בתחילה שתי דרשות של רב: אחת מתיבת "ויהי"²⁹, והשנייה מתיבת "אחשורוש".

ולא כגירסא שלפנינו: "רבי חייא אמר מהכא, והיה כאשר דמיתי לעשות להם אעשה לכם. אחשורוש, אמר רב: אחיו של ראש ובן גילו של ראש" כו'. ולגירסא זו קצת קשה, שהגמ' לא הביאה כאן³⁰ את הדרשה על התיבה הראשונה במגילה "ויהי"³¹.

[א] בגמ': "ירד זה משה, ולמה נקרא שמו ירד, שירד להם לישראל מן בימיו". כך היא הגירסא שלפנינו בגמ', אמנם בש"ס של

מאסתיס ולא געלתיס לכולותם כו' להפר בריתי אתם בימי פרסיום כו' במתניתא תנא, להפר בריתי אתם - בימי פרסיום שהעמדתי להם של בית רבי וחכמי דורות".

והנה לגבי דרשת המתניתא הטעם פשוט, שאי אפשר לגרוס "פרסיום", שהרי כתוב בברייטא "שהעמדתי להם של בית רבי וחכמי דורות", ובימי רבי שלטו הרומיים ולא הפרסים. ומכל מקום נראה שמה שנדפס בשני המקומות "פרסיום", הוא כנראה מחמת הצנזורה.

[ב] שם בגמ': "רבי חייא אמר מהכא, והיה כאשר דמיתי לעשות להם אעשה לכם.

ויהי בימי אחשורוש - אמר רב ויי והי. אחשורוש - אמר רב אחיו של ראש ובן גילו של ראש" כו' - כן צריך לומר²⁸. כלומר,

קשה מידי, דכמה זמנים דמשכחת בש"ס כי האי גוונא, ועיין מה שכתבתי אני בעניי בספר שער יוסף ומה שכתבתי בספר למנצח לדוד ובקונטרס אחורי תרעא ומשם בארה. והרב טורי אבן הרגיש בזה שהפסיק בין הפתיחות ע"ש.

29. ודרשה זו מתיבת "ויהי" היא הדרשה שהובאה, לפי הגירסא שלפנינו, לעיל באמצע ה'פתיחות', שלדעת רבינו מקומה כאן ולא שם. עיין לעיל באות א' מה שכתבנו באור אליהו ובהערות.

30. אלא לעיל בתוך ה'פתיחות' (לפי גירסא זו, עיין לעיל אות א).

31. אכן לגירסת רבינו אתיא שפיר, שמוכאות שתי דרשותיו של רב סמוכות זו לזו אחת על תיבת "ויהי" והשניה על תיבת "אחשורוש".

"ושמואל דחשיב הכא בימי אספסינוס ובימי רומיים בתרתי, צריך לומר בימי אספסינוס על ימי החורבן, ובימי רומיים היינו באריכות הגלות דורות, כמו שכתוב רבי וחכמי הדורות". ומבואר שגם "רומיים" במקום פרסיום בשני המקומות ודו"ק.

28. וכן כתב הפתח עינים בשם מהר"א פליף זצ"ל: "רב אשי אמר מהכא וכו' ושמואל אמר מהכא לא מאסתיס וכו' ר' לוי אמר מהכא וכו' ר' חייא אמר מהכא וכו' אעשה לכם. ויהי בימי, אמר רב ווי והי נתקיים מ"ש בתורה והתמכרתם שם לאויבכם לעבדים ולשפחות ואין קונה, אחשורוש אמר רב אחיו וכו' כן נראה לי להגיה, וצ"ע דאייתי לדשמואל ודעמיה בתר רב אשי - לקוטי מהר"א פליף כ"י. ומה שהקשה דאייתי לדשמואל וכו' לא

אור אליהו

ואולי הטעם, משום שבכל שאר השמות שנקרא משה רבינו ע"ה, הוא על שם דבר רוחני³⁵, ואם כן מסתבר שגם בשם "ירד" נקרא על שם דבר רוחני: "שהוריד תורה לישראל", ולא דבר גשמי "שירד מן לישראל בימיו"³⁶.

ועוד י"ל, שבשאר שמות של משה שם, כגון 'גדור', פירושו **שהוא עצמו** גדר פרצותיהן של ישראל, וכן 'חבר', **שהוא עצמו** חיבר את ישראל לאביהן שבשמים וכו'. אולם במן בפרשת בשלח, לא מצינו בפסוקים שמה התפלל, בשביל המן כדי לומר שהוא עצמו גרם את המן, אלא מיד אחר ש'ילוננו כל עדת בני ישראל', כתוב 'ויאמר ה' אל משה הנני ממטיר לכם לחם מן השמים'. ולכן, לפי הפסוקים נראה שמה עצמו לא התפלל בעד המן, והוא לא גרם ירידת המן, משא"כ בתורה, שהוא עצמו ירד עם לוחות הברית.

ועוד י"ל, ש"ל שמה נקרא 'ירד', משום שהוא עשה מעשה כבתיא בת פרעה, שכתוב בגמ' שם לגבי בתיא בת פרעה, 'אמאי קרי לה יהודיה, על שום שכפרה בע"ז, דכתיב **ותרד** בת פרעה לרחוץ על היאור, ואמר רבי יוחנן שירדה לרחוץ מגילולי בית אביה, ופירש"י 'לרחוץ. לטבול (לשון) גירות', הרי הפירוש של 'ירד' כאן הוא גירות. ולכן אף לגבי משה י"ל שהטעם שהוא נקרא 'ירד' הוא מפני מעשה גרות, דהיינו קבלת התורה. וזה כמ"ש הרמב"ם הלכות איסורי ביאה בריש פי"ג: 'בשלשה דברים נכנסו ישראל לברית: במילה וטבילה וקרבן. מילה היתה במצרים, שנאמר וכל ערל לא יאכל בו כו' **וטבילה היתה במדבר קודם מתן תורה**, שנאמר וקדשתם היום ומחר וכבסו שמלותם. וקרבן, שנאמר וישלח את נערי בני ישראל ויעלו עולות ע"י כל ישראל הקריבום', הרי קבלת ברית התורה היא כגרות. ולכן י"ל שמה היה נקרא 'ירד', כיון שאף הוא עשה מעשה גרות כבתיא שירדה, דהיינו קבלת התורה, ולכן שפיר יש לגרוס כאן 'שהוריד תורה לישראל'. וטעם זה לא שייך במן עכ"ל.

רבינו היו **תיבות אלו** של "שירד להם לישראל מן בימיו" היו **מחוקות**³². והוסיף רבינו בגליון הש"ס שלו: "**שהוריד תורה לישראל**"³³. ולפי זה כך צריך לומר: "ירד זה משה, ולמה נקרא שמו ירד, שהוריד תורה לישראל"³⁴.

32. אמנם בתרגום לדברי הימים (ד, יח) גרס כמו הגירסא לפנינו בגמ': "וקרת שמה ירד, **דאוחית מנא לישראל**".

33. וכן גרס רבינו בביאורו לדברי הימים (שם).
34. וכך היא הגירסא בפסיקתא זוטרתא (פרשת שמות ב, י): "ירד זה משה, **שהוריד תורה לישראל**". וכן ויקרא רבה (ויקרא פרשה א, ג): "ילדה את ירד זה משה, ר"ח בר פפא ור' סימון, ר"ח בר פפא אמר ירד, **שהוריד את התורה למלעלה למטה**".

35. "גדור - שגדר פרצותיהן של ישראל, חבר - שחיבר את ישראל לאביהן שבשמים, סוכו - שנעשה להם לישראל כסוכה, יקותיאל - שקור ישראל לאל בימיו, זנוח - שהזניח עוונותיהן של ישראל".

36. כן כתב בספר לקט מהגיוני התורה (חלק ראשון עמ' 632). ובשפתי חכמים העיר ששתי הגירסאות עולות בקנה אחד, וכמו שאמרו רז"ל (אבות ג, יז): "אם אין קמח אין תורה". ועוד יש להוסיף כעין זה מאמר רז"ל (מכילתא דר' ישמעאל בשלח, מסכתא דויהי פתיחתא): "מכאן היה ר' שמעון בן יוחאי אומר, לא ניתנה התורה לדרוש אלא לאוכלי המן".

והגאון בעל שו"ת "ארחותיך למדני" שליט"א כתב לי כמה הסברים נוספים מדוע עדיף לגרוס "שהוריד תורה לישראל" ולא "שירד לישראל מן בימיו", וז"ל: "ונראה ליתן טעם אחר לזה, והוא שהוא יותר פשוט לומר שירד שייך למה שעשה משה עצמו, דהיינו שהוא עצמו 'ירד' ולא שרק דבר אחר ירד ולא הוא. ולכן בשלמא לגבי התורה משה עצמו ירד מהר סיני עם התורה, משא"כ במן שמה עצמו לא ירד עם המן.

יג ע"ב

[א] גמ' דכתיב - תו"מ.

יד ע"א

[א] רש"י ד"ה נבואה כו' אברהם כו' - אבל בסדר עולם לא חשיב אברהם, יצחק ויעקב, משה, ואהרן עלי, שלמה, נריה, מחסיה. וחשיב במקומם: ג' בני קרח, אסף והימן ואיתן (וידותן)⁴⁰ [וידותון] וזכריהו הכהן ודניאל, כי לא חשיב במ"ה נביאים, רק אחר

אור אליהו

ראיה מפס' זה, הרי כבר בתחילת המאמר הובא הפס' (שם כא): "קִצֵּץ בְּגָתָן וְתַרְשֵׁי". ב. מה הראיה מפס' זה³⁷. ג. ועוד קצת קשה, שיוצא לפי זה, שדברי רבי יוחנן נאמרו כדבר בפני עצמו ולא על שום פסוק³⁸.

ובש"ס של רבינו תיבא זו של "דכתיב" היתה מחוקקת³⁹. וכך צריך לומר: "עבדים על אדוניהן לעשות נס לצדיק ומנו מרדכי. ויודע הדבר למרדכי וגו' אמר רבי יוחנן בגתן ותרש שני טרסיים הוו והיו מספרין בלשון טורסי" כו'. ולפי גירסא זו הפס' "וַיִּדְעוּ הַדְּבָר לְמַרְדֳּכָי" כו' לא הובא כראיה לשלפניו, שהקציף עבדים על אדוניהן לעשות נס לצדיק, אלא הובא כהקדמה לדברי רבי יוחנן, והיינו, שבא רבי יוחנן לבאר כיצד נודע הדבר למרדכי.

[א] ברש"י ד"ה נבואה: "ובהלכות גדולות⁴¹

[א] בגמ': "בימים ההם ומרדכי יושב בשער המלך קצץ בגתן ותרש, אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן, הקציף הקדוש ברוך הוא אדון על עבדיו לעשות רצון צדיק ומנו יוסף, שנאמר ושם אתנו נער עברי וגו', עבדים על אדוניהן לעשות נס לצדיק ומנו מרדכי, דכתיב ויודע הדבר למרדכי וגו'. אמר רבי יוחנן בגתן ותרש שני טרסיים הוו, והיו מספרין בלשון טורסי ואומרים: מיום שבאת זו לא ראינו שינה בעינינו, בא ונטיל ארס בספל כדי שימות, והן לא היו יודעין כי מרדכי מיושבי לשכת הגזית היה, והיה יודע בשבעים לשון". כך היא הגירסא שלפנינו בגמ'.

ומבואר שלגירסא זו הפס' (אסתר ב, כב): "וַיִּדְעוּ הַדְּבָר לְמַרְדֳּכָי" הובא כראיה לזה שהקציף הקב"ה עבדים על אדוניהן לעשות נס לצדיק, וקשה: א. לשם מה צריך להביא

37. ועוד שהיה לו לנקוט "שנאמר", כמו לגבי יוסף.

38. ונראה שבשפתי חכמים הרגיש בזה שכתב: "אמר רבי יוחנן כו' - ואפשר שיש לגרוס 'ואמר' רבי יוחנן", אכן לגירסת רבינו שדברי רבי יוחנן נאמרו על הפס': "ויודע הדבר למרדכי" אתיא שפיר ודו"ק. 39. וכן מבואר שגרס רבינו בחיי (כד הקמח, פורים): "בימים ההם ומרדכי יושב וגו' הקציף הקדוש ברוך הוא אדון על עבדיו לעשות נס לצדיק ומנו יוסף, והקציף הקדוש ברוך הוא עבדים על אדוניהם לעשות נס לצדיק ומנו מרדכי. ויודע הדבר למרדכי. בגתן ותרש שני טרסיים היו והיו מספרים

בלשון טרסי זה לזה" כו'. וכן הוא בספר אלף המגן. ובדקדוקי סופרים כתב שתיבת "דכתיב" ליתא בנוסח כת"י, ועיין שם בהערה ר' שהביא עוד מקורות לזה. 40. כך הוא בנדפס לפנינו, אמנם נראה שהוא ט"ס, שכן לא מצאנו במקרא בכתיב חסר באופן זה, אלא או בכתיב מלא כגון: "לְמַנְצֵחַ עַל יְדֻתָּוֹן מְזֻמֹּר לְדָוִד" (תהלים סב, א), או בכתיב חסר באופן אחר כגון: "וַאֲסָף וְהִימָן וְיִדְתָּוֹן חֲזִיָּה הַמֶּלֶךְ" (דברי הימים ב לה, טו). ואולי באמת היה כתוב "וידתון" ובטעות עברה האות ו אחרי האות ד. 41. סימן עו הלכות הספד.

מות משה, אף שבנביאות חשיב, כי לא היו רק ז'. וכן נריה ומחסיה לא נכתבו (נביאות) [נבואתן] ולא נקראו נביאים. וכן עלי ושלמה. וע"ל ט"ו ברוך בן נריה כו'.

אור אליהו

לדריוש - ברוך, נריה, שריה, מחסיה, חגי, זכריה, מלאכי ומרדכי בלשן, בסדר עולם. ועל דניאל אמרין לעיל (ג, א) אינהו נביאי ואיהו לאו נביא, אלא אפיק דניאל ועייל שמעיה שאמר לרחבעם אל תעלו ואל תלחמו עם אחיכם בני ישראל, שנים לא ידעתי".

אבל בסדר עולם (פרק כ), כשבא למנות את מ"ח הנביאים שעמדו לישראל, לא חשיב את **אברהם יצחק, ויעקב, משה, ואהרן**⁴³, **עלי, שלמה, נריה מחסיה. וחשיב במקומם שלשה בני קרח: אסיר, אלקנה ואביאסף**⁴⁴. וכן חשיב את: **אסף, והימן, ואיתן, וידותון**⁴⁵, **וזכריהו הכהן ודניאל**.

והטעם שאין למנות במ"ח נביאים את אברהם, יצחק, יעקב, אהרן ומשה, כי לא **חשיב בסדר עולם במ"ח נביאים**, אלא רק נביאים שהיו אחר מות משה⁴⁶.

מנויין מסדר עולם⁴²: **אברהם, יצחק, יעקב, משה, ואהרן, יהושע, פנחס** - ויעל מלאך ה' מן הגלגל אל הבורכים (שופטים ב) - זה פנחס, ויבא איש האלהים אל עלי (שמואל א' ב, כז) - זה אלקנה, עלי, שמואל, גד, נתן, דוד, שלמה, עידו - קרא אל המזבח בבית אל, מיכיהו בן ימלה בימי אחאב, עובדיה, אחיה השילוני, ויהוא בן חנני בימי אסא, עזריה בן עודד, חזיאל [הלוי] מבני מתניה, אליעזר בן דודו ממורישה - כולן בימי יהושפט, בדברי הימים (ב יט), ובימי ירבעם בן יואש הושע עמוס, ובימי יותם מיכה המורשתי, ובימי אמציה - אמוץ, אמוץ אמר לאמציה מדוע דרשת אלהי אדום, ואליהו ואלישע ויונה בן אמיתי, ישעיה, בימי מנשה - יואל, נחום, חבקוק. בימי יאשיה - צפניה, אוריה מקרית יערים, ירמיה. בגולה - יחזקאל, דניאל. בשנת שתיים

42. פרק כ-כא.

43. עיין להלן הערה 46.

44. עיין להלן הערה 46.

45. וז"ל הסדר עולם "אסף והימן וידותון - נתנבאו בימי דוד". וכן מצאנו בדברי הימים (שם): "והמְשָׁרִים בְּנֵי אֶסָף עַל מַעְמָדָם כְּמִצְוַת דָּוִד וְאֶסָף וְהִימָן וְיִדְתּוֹן חֹזֵה הַמֶּלֶךְ". וכתב שם רש"י: "חֹזֵה הַמֶּלֶךְ - כל אחד ואחד היה חֹזֵה".

46. וכן כתב רבינו בביאורו על סדר עולם (פרק כ אות א): "הנה אלו שני הפרקים (כ-כא) חשבון הנביאים. **בפרק ראשון חושב את מ"ח הנביאים, שעמדו אחר שנכנסו ישראל לארץ ישראל**, ופרק שני חושב שבעה נביאים, שהיו קודם שבאו ישראל למצרים, ושבעה שהיו ישראל למצרים, ושבעה נביאות שהיו לישראל, ושבעה נביאים שהיו לאומות העולם" כו'. ע"ש.

אם כן מבואר שבפרק כ' שבסדר עולם שמונה את מ"ח הנביאים, נמנים רק נביאים שהיו לאחר כניסתם לארץ, וממילא יוצא שהיו רק אחר מות משה. וכן מבואר במה שכתב רבינו בביאורי אגדות מגילה: "ת"ר מ"ח נביאות זו' נביאות כו' - ועם משה ואהרן הם נ', לכן נשתמש משה במטה, מ"ט ה', שער החמישים שכולל כולם, לכן כולם מקבלים ממנו. והן נגד יובל ושמיטה זו"נ". ומבואר מזה שלא נמנו משה ואהרן במניין המ"ח נביאים. ועוד העיר בספר "ביאור הגר"א לנ"ך - כתובים" עמ' 21 הערה 1, שממה שכתב שהמ"ח נביאים זה כנגד יובל ושמיטה מבואר שנמנו רק מאחר **כניסתם לארץ כנ"ל** (שכן יובל ושמיטה נוהגים רק בארץ).

והנה לכאורה קשה, הרי לגבי בני קרח: אסיר ואלקנה ואביאסף כתוב בסדר עולם שהתנבאו

אור אליהו

נביאים⁴⁸. וכן עלי ושלמה לא מצאנו שנקראו נביאים, וגם לא נמנו בסדר עולם⁴⁹. ועיין לקמן דף טו ע"א: "ברוך בן נריה, ושריה בן מחסיה"⁵⁰, ודניאל, ומרדכי בלשן, וחגי, זכריה, ומלאכי - כולן נתבאו בשנת שתים לדריוש". ומבאר שברוך בן נריה ושריה בן מחסיה גם כן היו נביאים. ועיין הערה⁵¹.

כגון לגבי אלקנה שנקרא "איש האלהים" וכן לגבי אסף הימן וידותון שנקראו חוזים כנ"ל.
49. וכתב בפירוש מאיר עין על סדר עולם (כ אות כה): "אלו הם המ"ח נביאים לפי גירסת הגר"א (לפי סדר א-ב): א. אוריהו. ב. אחיה. ג. איתן. ד. אליהו. ה. אליעזר. ו. אלישע. ז. אלקנה. ח. אמוץ. ט. אסף. י-יב. שלשה בני קרח. יג. ברוך. יד. גד. טו. דוד. טז. דניאל. יז. הושע. יח. הימן. יט. זכריה. כ. זכריה בן יהוידע. כא. חבקוק. כב. חגי. כג. חנני. כד. ידותון. כה. יהוא. כו. יהושע. כז. יואל. כח. יונה. כט. יחזיאל. ל. יחזקאל. לא. ירמיה. לב. ישעיה. לג. מיכה המורשתי. לד. מיכיהו בן ימלא. לה. מלאכי. לו. מרדכי. לז. נחום. לח. נתן. לט. עבדיה. מ. עודד. מא. עדו. מב. עזריהו. מג. עמוס. מד. פנחס. מה. צפניה. מו. שמואל. מז. שמעיה. מח. שריה".

50. לפנינו הגירסא מעשיה, אך גירסת רבינו בסמוך (טו ע"א טו אות א) מחסיה.
51. ולכן נכללו ברשימה של רש"י כנ"ל. אמנם לכאורה קשה, הרי ברוך בן נריה ושריה בן מחסיה לא מצאנו שנקראו נביאים, וגם לא נכתבה נבואתם. וכן הקשה בטורי אבן: "ועל פירש"י דחשיב לברוך ונריה שריה מחסיה מרדכי בלשן, אף על גב דאמרינן לקמן דכל אלו נתבאו בשנת ב' לדריוש, מ"מ הא אמרינן בסמוך הרבה נביאים עמדו להם לישראל כפלים כיוצאי מצרים, ולא חשיב אלא נבואה שהוצרכה לדורות, ושלא הוצרכה לא נכתבה, אלמא אותן נביאים דחשיב נבואתן נכתבה, והא אלו אף על פי שהיו נביאים,

אף שבנביאות חשיב בסדר עולם (כא), גם את אותן שהיו לפני מות משה, דהיינו שרה ומרים, שם הטעם, כי לא היו רק שבע נביאות, אבל בנביאים שהיו רבים, חשיב רק את הנביאים שהיו אחר מות משה כנ"ל.

וכן נריה ומחסיה, אף על פי שהיו נביאים⁴⁷, הטעם שלא נמנו בכלל המ"ח נביאים, הוא משום שלא נכתבו נבואתן, ולא נקראו

במדבר, אכן רבינו בביאורו לסדר עולם (שם אות ג) גורס: "שלשה בני קרח אלו נתבאו ויהושע בן נון מלא רוח כו' (דברים לד, ט)", ונבואה זו אכן הייתה לאחר מות משה (וגם הייתה במדבר כגירסא שלפנינו בסדר עולם), וזה אתיא שפיר לפי מה שכתב כאן רבינו שבסדר עולם חשיב אחר מות משה, אך למה שכתב רבינו שם שחשיב אחר שנכנסו לארץ ישראל לכאורה קשה. ואולי יש לומר, כיון שנשארו (אסיר ואלקנה ואביאסף) גם אחר שנכנסו לארץ ישראל חשיב להו וצ"ע.

47. שכן להלן (טו ע"א) אמרו (על פי הגהת רבינו לקמן טו ע"א): "ברוך בן נריה, ושריה בן מחסיה, ודניאל, ומרדכי בלשן, וחגי, זכריה ומלאכי כולן נתבאו בשנת שתים לדריוש". וכיון שהוזכרו נריה ומחסיה שהיו אבות לנביאים, מוכח שגם הם היו נביאים, וכמו שאמרו (שם): "דאמר עולא, כל מקום ששמו ושם אביו בנביאות, בידוע שהוא נביא בן נביא".

48. נראה שכוונת רבינו שמספיק אחד מהתנאים: או שנכתבה נבואתם או שנקראו נביאים, שהרי בני קרח (אסיר ואלקנה ואביאסף) אף שנכתבה נבואתם (עיין הערה 46) מכל מקום לא מצאנו שנקראו נביאים. וכן פנחס שעליו נאמר (שופטים ו, ח): "וישלח ה' איש נביא" וגו' לא מצאנו שנקרא נביא, וכן אלקנה שעליו נאמר (שמואל א' ב, כז): "ויבא איש האלוהים אל עלי" וגו' לא מצאנו שנקרא נביא (כלומר, לא מצאנו במפורש בפסוקים שפנחס ואלקנה נקראו נביאים). עוד נראה שלא דוקא נקרא "נביא", אלא הוא הדין בשאר כינויי הנביא,

[ב] שם בסה"ד שנים לא ידעתי - והם חנני ועודד.

יד ע"ב

[א] גמ' אלא מלמד שגילתה א"ש וה"ל ג"פ. א"ל השמיעי לי אמרה לו - תא"מ.

אור אליהו

ב"דכס, וְתִהְיֶה כִּם בְּזַעַף עַד לְשָׁמַיִם הִגִּיעַ⁵⁴.
[א] בגמ': "אמר לה וברוך טעמך וברוכה את
אשר כלתני [היום הזה] מבוא בדמים.
דמים תרתי משמע. אלא מלמד שגילתה את
שוקה וחלך לאורה שלש פרסאות. אמר לה
השמיעי לי, אמרה לו לא תהיה זאת לך
לפוקה. זאת מכלל דאיכא אחריתי, ומאי ניהו
מעשה דבת שבע, ומסקנא הכי הואי". כך היא
הגירסא שלפנינו בגמ'.

ועל גירסא זו לכאורה יש להקשות כמה
קושיות: א. כיצד יתכן שצדקת כאביגיל תגלה
את שוקה לפני דוד⁵⁵. ב. נראה גוזמה לומר

[ב] שם ברש"י בסוף הדיבור: "שנים לא
ידעתי". כלומר, שרש"י מנה רק מ"ו
נביאים, ושנים לא ידע להשלים את מנין
המ"ח נביאים. ושני הנביאים שלא ידע רש"י
הם חנני ועודד⁵². חנני⁵³ - כמו שכתוב (ד"ה ב
טו, ז): "וְכָעַת הָיָא בָּא חֲנָנִי הָרָאָה אֶל אֶסָּא
מֶלֶךְ יְהוּדָה, וַיֹּאמֶר אֵלָיו בְּהִשָּׁעֲנֵךְ עַל מֶלֶךְ
אֲרָם וְלֹא נִשְׁעַנְתָּ עַל ה' אֱלֹהֶיךָ, עַל כֵּן נִמְלֹט
חֵיל מֶלֶךְ אֲרָם מִיָּדְךָ". עודד - כמו שכתוב (שם
כח, ט): "וַיֵּשֶׁם הָיָה נָבִיא לַה' עֹדֵד שְׁמוֹ, וַיַּצֵּא
לִפְנֵי הַצָּבָא הַבָּא לְשִׁמְרוֹן, וַיֹּאמֶר לָהֶם הִנֵּה
בְּחֻמַּת ה' אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיכֶם עַל יְהוּדָה נִתְּנָם

לאחר מות משה. ומ"מ בעשרה מאמרות (שם) מנה
ג"כ את עודד וחנני.

⁵³. וכן בסדר עולם רבה (כ) מנה את חנני, וכן
הוא בבה"ג (סימן עו).

⁵⁴. ובגליון הגר"פ כתב שהכוונה לעודד הנביא
שזכר קודם לחנני הרואה (ד"ה ב טו, ח): "וְכָשַׁמַּעַ
אֶסָּא הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וְהַנְּבוּאָה, עֹדֵד הַנְּבִיא הִתְחַזַּק
וַיַּעֲבֹר הַשְּׁקוּצִים מִכָּל אֶרֶץ יְהוּדָה וּבְנֵימָן, וּמִן
הָעָרִים אֲשֶׁר לְכַד מִהָר אֶפְרַיִם, וַיַּחֲדֹשׁ אֶת מִזְבַּח ה'
אֲשֶׁר לִפְנֵי אוֹלָם ה'". וכתב הרד"ק (שם):
"והנבואה עודד הנביא - חסר הנסמך ופי' הנבואה
נבואת עודד הנביא, וכן הארון הברית ואחרים
זולת" כו' ע"ש. אמנם בספר דברי יעקב כתב,
שממה שהקדים רבינו את חנני לעודד, ועוד שבפס'
הנ"ל יש מחלוקת בפירושו האם הכוונה שעודד
הוא הנביא או שהכוונה לעזריה בן עודד (עיין
ברד"ק הנ"ל) - לכן יותר נראה שכוונת רבינו לפס'
שהבאנו למעלה מפרק כח.

⁵⁵. כן הקשו תוס' (ד"ה שגילתה). ועיין הערה ⁵⁶.

כיון דלא נכתבה נבואתן על כרחך אינם ממנין
מ"ח נביאים דחשיב". וצ"ע.

ואולי אפשר לומר, לגבי ברוך בן נריה, שמצאנו
במדרש (במדב"ר נשא י, ו) שלמדו מפסוק שברוך
בן נריה היה נביא: "מנוח, למה נקרא שמו מנוח
שזכה לדבר עמו מלאך, והנבואה נקראת מנוחה,
שנא' (ירמיה נא) ושריה שר מנוחה, מלמד שזכה
ברוך בן נריה לרוח הקודש כמה דתימא (ישעיה
יא) ונחה עליו רוח ה'". ועיין בחידושי הרד"ל (על
המדרש רבה שם) ששריה בן נריה הוא ברוך בן
נריה, אם כן מבואר בפסוק שנקרא "שר מנוחה",
והיינו נביא (ועיין עץ יוסף שם) וצ"ע.

⁵². וכן כתב בגליון הגר"פ על רש"י, ע"ש. ועיין
הערה ⁴⁹. ובספר עשרה מאמרות (אם כל חי ח"ב
ס"א) כתב על דברי רש"י: "שנים שנעלמו ממנו
הם שם ועבר. שם - שאמר לרבקה שני גוים
בבטן, ועבר - שנתנבא על ההפלגה". אמנם עיין
בהגהה הקודמת (אות א) ששיטת רבינו שיש
למנות במנין המ"ח נביאים רק את הנביאים שהיו

טו ע"א

[א] גמ' מעשיה - צ"ל מחסיה.

אור אליהו

[א] בגמ': "מיתבי, ברוך בן נריה, ושריה בן מעשיה, ודניאל, ומרדכי בלשן, וחגי, זכריה ומלאכי כולן נתבאו בשנת שתים לדריוש". כך היא הגירסא שלפנינו, ומה שכתוב "מעשיה" הוא טעות סופר, שלא מצאנו בתנ"ך שלמעשיה היה בן נביא שנקרא שריה, וצריך לומר "מחסייה"⁵⁹.

שהלך דוד ג' פרסאות לאור שוקה⁵⁶. ג. כיצד עלה על דעתו של דוד המלך ע"ה לבוא על אביגיל, ולעבור על איסור אשת איש⁵⁷. ואולי מטעם זה היו כל תיבות אלו של "אלא מלמד שגילתה את שוקה והלך לאורה שלש פרסאות. אמר לה השמיעי לי, אמרה לו" - מחוקות בש"ס של רבינו. ועיין הערה⁵⁸.

מובא בירושלמי (שם): "ואני אמתך, מלמד שחבעה לתשמיש. מיד הוציאה כתמה והראת לו".⁵⁸ ולכאורה קשה, שלגירסא זו של רבינו לא מובן מה שכתוב: "דמים תרתי משמע", שאין לזה שום קישור למה שכתוב מיד אח"כ (לפי גירסא זו): "לא תהיה זאת לך לפוקה" כו', שדחוק לפרש שדמים תרתי משמע הכוונה לדם נדה שהראתה לו (שהוזכר לעיל, ולפי זה גם צריך לומר שמה שכתוב "דמים תרתי משמע" אין זו שאלה), משום שעל זה לא שייך לומר "כלתני", שהרי בזה היא לא מנעה ממנו לעבור על איסור נידה. ואולי בדוחק אפשר לומר, שהכוונה שע"י דם נידה שהראתה לו היא מנעה ממנו את הדם של שפיכות דמים. ושם יש לומר שרבינו מוחק גם את התיבות "דמים תרתי משמע", וצ"ע. אכן בירושלמי (שם) מובא כפי הגירסא שלפנינו בבבלי: "מבוא בדמים, דם נידה ושפיכות דמים".⁵⁹ וכן הוא בילקוט שמעוני (מלאכי רמז תקפו), וכן הגיה הרש"ש (אלא שהוסיף גם "בן נריה", דהיינו שצריך לומר "שריה בן נריה בן מחסיה". ועיין ירמיה נא, נט: "הַדָּבָר אֲשֶׁר צָוָה יְרֵמְיָהוּ הַנָּבִיא אֶת שְׁרָיָה בֶן נְרִיָּה בֶן מַחְסִיָּה". וה"מאיר עיין" על סדר עולם (פרק כ הערה כג) הפנה לפס' הנ"ל, והוסיף שבכמדובר רבה פרשה ח, ט, באיכה רבה פרשה ב בפס' ויחמס וברש"י כאן מבואר, שהגירסא היא שריה בן מחסיה וצ"ע): וז"ל הרש"ש: "שם מיתבי ברוך בן נריה ושריה בן נריה

אכן בירושלמי (סנהדרין ב, ג) מובא כעין הגירסא שלפנינו: "גילת שוקה והלכו לאורה".⁵⁶ גם קושיא זו הקשו תוס' (שם) ותרצו: "וי"ל דנמצא בספרים מדויקים שנקוד בהן לאורה כלומר לאור שלה, פירוש נתאווה לה דוד, והלך באור חמימות שלש פרסאות". והמהרש"א כתב: "ולא ידענא מי הגיד להם שבפני דוד אחר שבאתה אליו גלתה שוקה, ולא משמע כן אלא דרחוק ממנו ג' פרסאות, והיא לא ידעה ממנו והוא לא ידע ממנה שם גלתה שוקה, אלא שמאיר לו הלילה ע"י שגלתה שוקה מרחוק ג' פרסאות עד שבאתה אליו, כדכתיב ותפגוש אותו אז הרגיש שהלילה מאיר לו משוקה שגלתה. ואין זה מחזי כגוזמא, דמצינו כה"ג בפ"ק דברכות חזייה ר"י דגני בבית אפל גלייה לדרעיה ונפל נהורא כו'". ועיין בשו"ת רדב"ז (ז, כט).

⁵⁷ וכתב בשו"ת רדב"ז (שם): "אבל מה שאני מאמין הוא כי אביגיל פלגש היתה לנבל, וקי"ל פלגש בלא קדושין וכתובה, ולפיכך תבעה דוד שמתרת היא, ולא נמנע אלא מפני כרת של נדה. ואף על גב דהכתוב קורא אותה אשתו, דכתיב ולאביגיל אשת נבל וכו' משום חשיבותה קורא אותה אשה. ותו שכך היה המנהג באותו זמן לפלגש קורין אשה דרך כבוד". וברי"ף שעל העין יעקב כתב שכוונתו היתה לבוא עליה רק לאחר שיהרוג את נבל, וכ"כ הבן יהוידע. והנה כעין מה שכתוב בבבלי, לפי הגירסא שלפנינו, "השמיעי לי"